

ŽANROVI I INSTITUCIJE KNJIŽEVNOG ŽIVOTA*

Vinko Brešić, *Hrvatska književnost 19. stoljeća*, Alfa, Zagreb, 2015.

Već se dugo postavlja pitanje o smislu tradicionalnih književnopovijesnih sinteza, knjigâ kakva je ova koju danas predstavljamo, a koje karakteriziraju osobno autorstvo, narativni (narativno-deskriptivni) diskurs, kronološka kompozicija i tematska usredotočenost na jednu pojedinačnu, najčešće nacionalnu književnost (književnu kulturu). Dobro su poznati argumenti tog skepticizma: narativizacija kaotične i nepovezane građe koja svoj predmet više kreira nego reprezentira; neizbježan, ali uglavnom i netransparentan ili neosvijestjen redukcionizam u izboru autora, djela i književnih događaja koji zaslužuju biti prikazani; rutinska reprodukcija prethodnika; varijacija ali ipak samo varijacija velike nacionalne priče itd. Kada bih u potpunosti prihvaćao takvu argumentaciju, danas ne bih sjedio na ovom mjestu. Ne mislim, doduše, da na nju treba samo odmahnuti rukom, više je razumijem kao upozorenja na zamke tog nezahvalnog književnohistoriografskog posla. Upravo suprotno od skeptika držim da je svaka nova sinteza dobrodošla jer u pravilu donosi nešto novo, upotpunjuje postojeće. Pa što je to novo, drukčije u *Hrvatskoj književnosti 19. stoljeća* Vinka Brešića?

Odgovor se može, poslije pomna iščitavanja knjige, dati u samo jednoj rečenici, i to pogledom na njezin sadržaj, na raspored deset numeriranih poglavlja i osam nenumeriranih potpoglavlja. Naime, *Hrvatska književnost 19. stoljeća* Vinka Brešića prvi je pokušaj da se „priča“ o hrvatskoj književnosti pretprošlog stoljeća fokusira na žanrove i institucije književnog života. I u dosadašnjim se sintezama tog razdoblja dosta pisalo i o jednom i o drugom, ali nikad žanrovi i institucije (u najširem značenju riječi) nisu bili temeljne jedinice strukture. Raspored poglavlja u knjizi nipošto nije slučajna, on se temelji na mješavini kriterija kronologije, literarnosti, kulturne važnosti i prostorne bliskosti: od ranijeg prema kasnijem, od literarnog u užem smislu prema književnoj infrastrukturi, od onog što na književnu praksu snažnije do onog što na nju slabije utječe, od domaćeg prema stranom. Priča se naravno otvara poglavljem o lirici, najvažnijem žanru u počecima novije hrvatske književnosti, dakle u drugoj polovici 1830-ih godina. Slijedi poglavlje o drami, drugom najvažnijem žanru/rodu preporodnog razdoblja, osobito u 1840-im godinama. Proza se obrađuje u osam potpoglavlja među kojima je, opet nipošto slučajno, na prvom mjestu novela, žanr koji se u nas rađa tek u preporodnom razdoblju i koji i u književno-estetskom, i u idejnom, ali i u komercijalnom smislu ima posebno mjesto u časopisima, koji se pak u nas također pojavljuju tek u 19. stoljeću. Na drugom je mjestu roman, žanr koji se na hrvatskom jeziku u hrvatskoj književnoj kulturi pojavljuje razmjerno kasno (ako ne računamo „ekscsenu“ pojavu Zoranićeva pastirskog romana *Planine*). Slijede zatim četiri potpoglavlja o graničnim, „poluknjiževnim“ žanrovima u kojima se fikcionaliziraju/narativiziraju segmenti aktualnog/povijesnog svijeta (putopis, biografija, autobiografija, memoari) te naposljetku dva žanra koji različite društvene/kulturne teme i probleme obrađuju

* Ovaj je tekst pročitana na predstavljanju knjige 28. siječnja 2016. u Društvu hrvatskih književnika.

mješavinom raspravnog i književnog, estetskom funkcijom prožetog diskurza (esej, feljton). Zasebna poglavlja dobila su tri žanra koji „parazitiraju“ / „stoje u metapoziciji“ u odnosu na lijepu književnost (kritika, polemika i historiografija). Posljednja četiri poglavlja posvećena su institucijama književnog života u širem značenju riječi: najprije periodičnim publikacijama („Mediji“), zatim institucijama u užem značenju riječi („Institucije“, Matica, Akademija, Narodni muzej, Društvo sv. Jeronima itd. sve do Hrvatskog novinarskog društva osnovanog 1910.); na pretposljednem mjestu je prevođenje („Europski pisci i prevoditelji“ – to se poglavlje možda moglo logičnije smjestiti na granici književnosti i institucija jer je riječ o književnoj praksi); i konačno na posljednjem, logičnom mjestu „Nakladništvo, knjižarstvo i čitatelji“.

Poglavlja i potpoglavlja posvećena književnim žanrovima imaju podjednak opseg i ujednačenu strukturu: poslije šireg povijesnog uvoda koji prati genezu žanra u europskoj i hrvatskoj književnosti slijedi prikaz najvažnijih djela. (U uvodnom dijelu poseban je naglasak stavljen na 18. stoljeće koje Brešić, osobito njegovu drugu polovicu, smatra svojevrsnim „zamućenim mjestom“, „kontaktnom zonom“, ničijom zemljom između starije i novije hrvatske književnosti.) Ta sadržajno-strukturna uravnoteženost ima za posljedicu relativnu zapostavljenost lijepe književnosti u užem smislu. Konkretno, lirici, drami, noveli i romanu 19. stoljeća posvećeno je, ne računajući uvodna dva poglavlja („Što je hrvatska književnost“, „Što je novija hrvatska književnost“) i dodatke (sažetke, literaturu i kazala) otprilike 30% knjige.

Brešićev pristup, dosljedno usredotočen na žanrove i institucije, ima dakle i svoju cijenu. Taj, u širokom značenju riječi sociološki pristup nužno se slabije fokusira na druge moguće diskretne jedinice književnohistoriografske naracije, na kojima se temeljio tradicionalniji književnopovijesni pristup. Najprije, gubi se „fina dijakronija“, razlaganje dugog devetnaestog stoljeća na manja podrazdoblja (19. stoljeće, doduše, u Brešićevu određenju zahvaća vrijeme od 1830-ih do Prvog svjetskog rata). Gube se, ili barem ostaju pomalo dezintegrirani, i veliki opusi, značajni pisci koji su se uspješno okušali u većem broju žanrova, što barem s gledišta suvremenih kritičara tradicionalne književne povijesti nije nikakav nedostatak. Nadalje, u priči o pojedinim žanrovima i njihovoj sinergiji u ukupnom književnom životu, nema mjesta ni za detaljnije opise i analize velikih, kanonskih djela, što opet iz netom spomenute kritičke perspektive nije nedostatak. Naposljetku, u Brešićevu pristupu, sad je to posve jasno, velika priča o smjeni zapadnih poetičkih paradigmi ne može biti okosnicom njegove varijante hrvatske priče, čime se on znatno udaljava od domaće književne historiografije iz razdoblja od 1970-ih do 90-ih godina.

Tu cijenu svog pristupa 19. stoljeću, uvjeren sam u to, Vinko Brešić plaća svjesno: jer zna da povijest književnosti nije čvrsti, konsenzualno vođeni projekt s pravocrtnim spoznajnim napretkom, imun na smjene književnoteorijskih paradigmi i moda književnoznanstvenih interesa. Književnopovijesne sinteze kakva je i njegova jesu prije svega trenutačni stručni inventar znanja o povijesti dotične pojedinačne književnosti. Nova sinteza ne zamjenjuje u potpunosti druge, već ih prije samo nadopunjuje, varira. U Brešićevu bi se slučaju možda mogao primijeniti (kvazi) psihologijski stereotip o bježanju od očeva koje je završilo u skutima djedova. Teško mi se oteti dojmu da nasuprot razlikama prema Živančeviću, Frangešu i Šicelu stoji

sličnost s Barcem, kod kojeg je, više nego kod njegovih učenika, bio naglašen i sociološki aspekt književne povijesti (mislim na neka poglavlja njegove kapitalne studije o ilirizmu).

Pobjeći od drugih možda se može, ali nikao i od samog sebe. Zato neću otkriti nikakvo čudo ako ustvrdim da su najkvalitetnija poglavlja *Hrvatske književnosti 19. stoljeća* Vinka Brešića upravo ona koja obrađuju književne žanrove i pojave kojima se autor i u dosadašnjem svom radu najviše bavio, a to su časopisi, biografsko-memoarska proza te književnokritički i književnoznanstveni žanrovi. Tome valja pridodati i sva poglavlja o književnim institucijama te, što je inače prava rijetkost u ovom tipu literature, vrlo instruktivne sažetke o svim poglavljima knjige.

Na koricama knjige stoji kako je ona „namijenjena u prvom redu studentima književne kroatistike“. Namijenjena je, naravno, svim stručnjacima koji žive od hrvatske književnosti ili za nju, dakle ne samo aktualnim nego i bivšim studentima kroatistike, danas nastavniciima tog predmeta, zaposlenicima u znanstvenim institucijama, izdavačkim kućama i medijima kojima je u djelokrugu rada hrvatska književna kultura. Pa ako svoj posao obavljaju savjesno, kad se bave 19. stoljećem, negdje pri sredini radnog stola ili police nasuprot njemu, treba se naći i ova najnovija sinteza tog segmenta nacionalne književnosti, u društvu s *Hrvatskom književnom enciklopedijom* i djelima autora što sam ih spomenuo u ovom kratkom predavljanju.

Sinteze književne povijesti stručna su djela koja mogu i trebaju pisati samo vrhunski književni znanstvenici. Svaki autor takve knjige zaslužuje respekt i čestitke svoje znanstvene/stručne/strukovne zajednice.

Davor Dukić